

Centraal Planbureau

CPB Notitie | 27 juni 2014

De financiële positie van het midden- en kleinbedrijf in Nederland

*Uitgevoerd op verzoek
van het ministerie van
Economische Zaken*

CPB Notitie

Aan: Ministerie van Economische Zaken

Centraal Planbureau

Van Stolkweg 14
Postbus 80510
2508 GM Den Haag

T (070)3383 380
I www.cpb.nl

Contactpersoon

Sander van Veldhuizen
Nancy van Beers
Remco Mocking

Datum: 27 juni 2014

Betreft: De financiële positie van het midden- en kleinbedrijf in Nederland

1 Inleiding

Het ministerie van Economische Zaken heeft namens de ambtelijke werkgroep 'aanvullend actieplan mkb financiering' het CPB gevraagd onderstaande vragen te beantwoorden:

1. Kan het Centraal Planbureau inzicht verschaffen in de financiële positie van het mkb in Nederland aan de hand van beschrijvende statistieken op basis van CBS microdata van balansen en resultatenrekeningen?
2. Kan het Centraal Planbureau aangeven, en mogelijke verklaringen aandragen, op welke punten de beschrijvende statistieken van het CPB verschillen met bevindingen van Panteia (2013) en DNB (2014)?¹

Deze notitie adresseert deze vragen en is vooral beschrijvend van aard. De notitie is als volgt opgebouwd. Sectie 2 presenteert een beschrijvende analyse die inzicht verschaft in de financiële positie van het mkb in Nederland. Sectie 3 gaat in op welke punten de inzichten uit sectie 2 verschillen met bevindingen van Panteia (2013) en DNB (2014).

¹ Panteia (2013), [De financiële positie van het mkb in 2013 en 2014](#) en DNB (2014), [Kredietverlening en bancaire kapitaal](#), DNB Occasional Study 12.

2 Beschrijvende analyse

Onze dataset is gebaseerd op de microdatabestanden financiën van niet-financiële ondernemingen (NFO) en het algemeen bedrijvenregister (ABR) van het Centraal Bureau voor de Statistiek. De dataset bevat de posten van de balans en resultatenrekening per einde boekjaar van Nederlandse rechtspersonen (bv's en nv's) uit de niet-financiële sector. De data is beschikbaar voor de jaren 2000 tot en met 2012.

De selectie van mkb-bedrijven uit deze dataset vindt plaats aan de hand van de Europese definitie voor midden- en kleinbedrijf.² Dat zijn bedrijven met minder dan 250 werknemers en een balanstotaal kleiner dan 43 miljoen euro. Het mkb is verder verdeeld in drie grootteklassen: micro-, kleine en middelgrote bedrijven.³ Microbedrijven zijn bedrijven met minder dan 10 werknemers en een balanstotaal kleiner dan 2 miljoen euro. Middelgrote bedrijven hebben meer dan 50 werknemers en een balanstotaal groter dan 10 miljoen euro. Kleine bedrijven zijn alle bedrijven die niet in de categorieën micro en middelgroot vallen.

We maken de financiële positie van het mkb in Nederland inzichtelijk aan de hand van financiële kengetallen zoals de solvabiliteit, *return on assets* (maatstaf voor winstgevendheid), omzetgroei, en *current ratio* (maatstaf voor liquiditeit). We berekenen deze kengetallen op individueel bedrijfsniveau en presenteren vervolgens het gemiddelde en de mediaan.

Het gemiddelde kan sterk beïnvloed worden door bijvoorbeeld uitbijters in de individuele bedrijfsdata. De mediaan geeft de middelste waarneming van een steekproef en is daarom minder gevoelig voor individuele uitbijters. De ene helft van de waarnemingen ligt boven de mediaan, terwijl de andere helft van alle waarnemingen onder de mediaan ligt. De mediaan en het gemiddelde geven samen informatie over de mate en richting van de asymmetrie van een verdeling. Voor omzetgroei en *return on assets* worden ook verdelingen gepresenteerd om meer inzicht te geven in de spreiding rond het gemiddelde en de mediaan.⁴

De populatie mkb-bedrijven in onze dataset verschilt per jaar. Immers, bedrijven gaan failliet, stoppen ermee, fuseren, en nieuwe bedrijven worden gestart. Daarnaast zijn er bedrijven die de volledige tijdsperiode in de dataset zitten. Figuur 2.1 illustreert deze bedrijfsdynamiek in het Nederlandse mkb. De dynamiek wordt

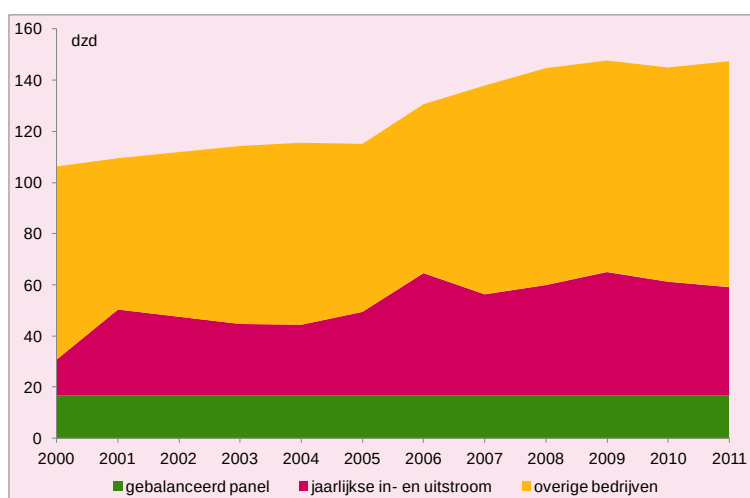
² Zie [Europese Commissie](#).

³ Zie [Europese Commissie](#).

⁴ Om de verdelingen leesbaar te maken is per variabele de bovenste en onderste 5% van de waarden afgekappt. Deze selectie heeft in elk jaar ongeveer evenveel invloed. Het is dus niet zo dat de hoogste/laagste 5% volledig in een specifiek jaar valt. Wel vallen door deze procedure relatief iets meer microbedrijven af, omdat microbedrijven de grootste uitbijters vertonen.

enerzijds gedreven door de jaarlijkse in- en uitstroom van bedrijven, en anderzijds door bedrijven die niet de gehele periode blijven bestaan (overige bedrijven in Figuur 2.1). Zoals te zien in de figuur is de bedrijfsdynamiek van alle tijden, maar is wel toegenomen de afgelopen jaren. Vanaf 2006 groeit de laatste groep als gevolg van een toename van intredende bedrijven in de periode 2006-2008. De laatste drie jaar neemt het aantal toetreders af en neemt het aantal bedrijven dat wordt opgeheven juist toe.

Figuur 2.1 Dynamiek in Nederlandse mkb

We presenteren beschrijvende statistieken van de financiële kengetallen voor een gebalanceerd panel van bedrijven die tussen 2000 en 2011⁵ elk jaar in de dataset voorkomen. Het gebalanceerde panel bevat 16.502 bedrijven en bestaat voor 67,6% uit microbedrijven, 29% uit kleinbedrijven en voor 3,3% uit middelgrote bedrijven.

Het voordeel van een gebalanceerd panel is dat een vergelijking van financiële kengetallen over de jaren zinvol is. Het panel bevat immers elk jaar dezelfde bedrijven. Door steeds dezelfde groep bedrijven te bestuderen kunnen ontwikkelingen over de tijd inzichtelijk gemaakt worden. We presenteren statistieken voor de drie verschillende grootteklassen van het mkb en maken ook een opsplitsing naar sectoren. De statistieken per sector worden alleen gepresenteerd voor de twaalf grootste sectoren. Voor de overige sectoren bevat het NFO te weinig bedrijven. Tabel 2.1 geeft de gebruikte afkortingen voor de sectorklassen weer. De laatste kolom laat per sectorklasse het gemiddelde aantal bedrijven in het gebalanceerde panel over de jaren 2000-2011 zien.

⁵ Data voor 2012 is ook beschikbaar, maar dit zijn voorlopige cijfers. Veel datapunten zijn niet geactualiseerd ten opzichte van 2011. Dit blijkt bijvoorbeeld uit het feit dat de mediaan van de 2012 groeicijfers voor alle balansposten gelijk is aan 0. Daarom zijn de cijfers voor 2012 niet meegenomen in de analyse.

Tabel 2.1 Sectoren

Sectorklasse CBS	Afkorting in tabellen	Aantal bedrijven
Landbouw, bosbouw en visserij	Landbouw	512
Industrie	Industrie	1740
Bouwnijverheid	Bouwnijverheid	1724
Reparatie auto's	Reparatie auto's	818
Groothandel	Groothandel	2977
Detailhandel	Detailhandel	1524
Vervoer en opslag	Vervoer en opslag	750
Logies,- maaltijd- en drankverstrekking	Horeca	438
Informatie en communicatie	Informatie/communicatie	753
Advisering, onderzoek en overige		
Specialistische zakelijke dienstverlening	Advisering/onderzoek	3116
Verhuur van roerende goederen en overige		
zakelijke dienstverlening	Verhuur roerende goederen	476
Gezondheids- en welzijnszorg	Gezondheid en welzijn	966

Een nadeel van een gebalanceerd panel is dat informatie van een groot aantal bedrijven niet gepresenteerd wordt. Zo bevat het volledige databestand in 2011 ruim 147 duizend bedrijven. Bovendien is er sprake van een selectie-effect. Door de analyse te beperken tot de bedrijven in het gebalanceerde panel focussen we op de groep van bedrijven die de gehele periode blijven bestaan. Bedrijven die toetreden tot de markt of uittreden in de periode 2000-2012 maken geen deel uit van het gebalanceerde panel.

Om een zo compleet mogelijk beeld te geven van de financiële positie van het Nederlandse mkb starten we elke analyse van een financieel kengetal met een beschrijving van de dynamiek van het volledige databestand. Vanwege de bedrijfsdynamiek is het moeilijk om conclusies te trekken uit de statistieken voor het volledige databestand. De samenstelling van het databestand is immers elk jaar anders door toe- en uittreding van bedrijven. We houden rekening met de samenstelling van het panel door statistieken te presenteren voor verschillende groepen bedrijven: toetreders, uittreders, bedrijven die slechts een jaar bestaan, bedrijven in het gebalanceerde panel en een restcategorie.⁶ Deze opsplitsing houdt echter geen rekening met veranderingen in het aandeel van sectoren in het totale mkb.⁷

⁶ We onderscheiden de groepen: Totaal - totale databestand; Gebalanceerd panel - bedrijven die van 2000-2012 in het databestand zitten; Toetreders - toetreders, in het jaar van toetreding; Uittreders - uittreders, in het jaar van uittreding; Een jaar - toetreders en uittreders in hetzelfde jaar (bedrijven die maar een jaar in het databestand zitten); Overige bedrijven - bedrijven die niet behoren tot bovenstaande uitsplitsingen

⁷ Stel dat we een daling van de solvabiliteit waarnemen voor het totale mkb. Dit kan duiden op toetreding van gemiddeld minder gezonde bedrijven. Het kan echter ook duiden op onevenredig veel toetreding van bedrijven in sectoren waar lagere solvabiliteitseisen gelden.

2.1 Solvabiliteit

De solvabiliteit van een onderneming is een indicator voor de mate waarin zij in geval van liquidatie kan voldoen aan haar financiële verplichtingen aan de verschaffers van vreemd vermogen. De solvabiliteitsratio wordt berekend als:

$$\text{Solvabiliteit} = \frac{\text{Eigen Vermogen}}{\text{Balanstotaal}} \times 100\%$$

Het eigen vermogen wordt vaak gezien als buffer om financiële tegenvallers op te vangen. In het algemeen geldt: hoe hoger de solvabiliteitsratio, hoe minder gevoelig de financiële gezondheid van een onderneming is voor externe factoren, zoals de renteschommelingen. De solvabiliteit kan zowel stijgen door een toename van het eigen vermogen (bij een gelijkblijvend balanstotaal) als door een afname van het balanstotaal (bij een gelijkblijvend eigen vermogen).

Banken beoordelen over het algemeen een solvabiliteit van tegen de 40% als gezond. Wat wordt gezien als een gezond niveau van solvabiliteit, verschilt echter per sector. Kapitaalintensieve industriële bedrijven die gevoelig zijn voor de grillen van de economie, zullen hogere buffers nodig hebben dan bedrijven die actief zijn in defensieve sectoren als de voedingsindustrie.

2.1.1 Statistieken

Tabel 2.2 laat zien dat zowel het eigen vermogen als het balanstotaal gemiddeld genomen toenemen over de tijd. In de periode tot 2009 bedraagt de samengestelde jaarlijkse groei van het gemiddelde eigen vermogen ruim 8% voor het totale mkb. Voor alle grootteklassen is de groei van het eigen vermogen groter dan de samengestelde jaarlijkse groei van het gemiddelde totale vermogen. Hieruit volgt dat in de periode tot 2009 de solvabiliteit van het mkb op macroniveau is toegenomen.

Na 2009 groeit het gemiddelde eigen vermogen met nog slechts 3% per jaar voor het totale mkb. Voor microbedrijven is de groei zelfs gedaald tot minder dan 1% per jaar. Voor micro- en middelgrote bedrijven groeit het totale vermogen harder dan het eigen vermogen. Dit duidt op een verslechtering van de solvabiliteit op macroniveau.

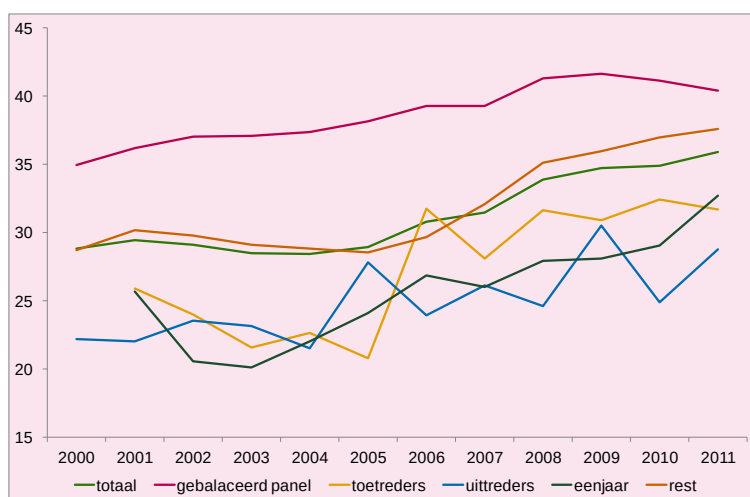
Bij kleine- en middelgrote bedrijven is de jaarlijkse groei van het vreemd vermogen vanaf 2009 gemiddeld hoger dan in de periode voor de crisis. Doordat kleine en middelgrote bedrijven erin geslaagd zijn om meer vreemd vermogen aan te trekken is de groei van het totale vermogen voor deze bedrijven gemiddeld nauwelijks lager dan voor de crisis. Voor microbedrijven is de groei van het totale vermogen wel sterk afgenomen in vergelijking met de periode voor de crisis.

Tabel 2.2 Samengestelde jaarlijkse groeicijfers voor en na de crisis (%) eigen-, vreemd- en totaal vermogen

	Eigen vermogen	Vreemd vermogen	Totaal vermogen
2000-2009			
Micro	5,65	2,13	3,54
Klein	7,11	1,77	3,92
Middelgroot	9,33	3,92	6,02
Mkb totaal	8,05	3,23	5,16
2009-2011			
Micro	0,65	2,02	1,42
Klein	4,77	2,31	3,46
Middelgroot	4,75	6,05	5,47
Mkb totaal	3,00	2,31	2,62

De ontwikkeling van het gemiddelde eigen vermogen en totale vermogen geeft echter geen inzicht in de ontwikkeling van de solvabiliteit van individuele bedrijven. Om meer te kunnen zeggen over de ontwikkelingen bij individuele bedrijven berekenen we eerst het solvabiliteitsratio per bedrijf. Figuur 2.2 laat een vergelijkbaar beeld zien van de ontwikkeling van de solvabiliteit voor de verschillende groepen bedrijven in het totale databestand. De solvabiliteit van het totale mkb is tot 2005 redelijk constant gebleven en laat sindsdien een stijging zien. Deze wordt grotendeels verklaard door een toenemende solvabiliteit bij bedrijven binnen de groepen overige bedrijven, toetreders en bedrijven die een jaar in het sample zitten.

Figuur 2.2 Solvabiliteit (%): gemiddelde (volledige databestand)⁸

⁸ We onderscheiden de groepen: Totaal - totale databestand; Gebalanceerd panel - bedrijven die van 2000-2012 in het databestand zitten; Toetreders - toetreders, in het jaar van toetreding; Uittreders - uittreders, in het jaar van uittreding; Een jaar - toetreders en uittreders in hetzelfde jaar (bedrijven die maar een jaar in het databestand zitten); Overige bedrijven - bedrijven die niet behoren tot bovenstaande uitsplitsingen.

De solvabiliteit is het hoogst bij de bedrijven in het gebalanceerde panel. Als gevolg van de crisis laat de solvabiliteit voor deze groep een lichte daling zien. Voor toetreders ligt de solvabiliteit lager dan voor meer volwassen bedrijven binnen het gebalanceerde panel. Hetzelfde geldt voor de groep uittreders waarvan een deel van de bedrijven failliet gaat, mogelijk vanwege een te lage solvabiliteit, en bedrijven die een jaar in het sample zitten. Voor deze groepen geldt dat de solvabiliteit gedurende de gehele periode redelijk volatiel is.

De verdere analyse richt zicht op het gebalanceerde panel, waarin bedrijven over de tijd vergeleken kunnen worden. Tabel 2.3 laat het gemiddelde en de mediaan van de solvabiliteit zien voor de drie grootteklassen van het mkb.

Het gemiddelde en de mediaan van de solvabiliteit nemen toe over de tijd. Omdat het gemiddelde en de mediaan een vergelijkbare ontwikkeling vertonen, focussen we in het vervolg op de beschrijving van het gemiddelde.

Tabel 2.3 Solvabiliteit (%): gemiddelde en mediaan per grootteklasse (gebalanceerd panel)

	Gemiddelde			Mediaan		
	micro	klein	middelgroot	micro	klein	middelgroot
2000	36,3	31,9	29,6	35,9	30,3	27,3
2001	37,6	33,5	30,0	37,6	32,4	27,5
2002	38,3	34,5	32,6	38,8	33,2	29,8
2003	38,1	35,2	33,0	39,3	34,2	30,8
2004	38,4	35,6	32,7	39,7	35,4	29,8
2005	39,3	36,3	33,2	40,6	36,0	30,9
2006	40,4	37,3	35,3	42,0	37,1	32,1
2007	39,5	39,0	37,9	40,8	38,5	35,1
2008	41,4	41,4	39,1	43,0	41,8	37,2
2009	41,4	42,1	41,3	43,9	43,6	38,0
2010	40,6	42,4	40,4	43,3	44,7	37,1

Figuur 2.3 geeft de ontwikkeling weer van de gemiddelde solvabiliteit per grootteklasse en voor het totale mkb. In de periode tot 2009 stijgt de gemiddelde solvabiliteit voor alle grootteklassen. Vanaf 2009 neemt de gemiddelde solvabiliteit niet langer toe. Voor kleine bedrijven is de solvabiliteit min of meer gelijk gebleven. Voor microbedrijven daalt de gemiddelde solvabiliteit met 1,9 procentpunt tussen 2009 en 2011, terwijl we voor middelgrote bedrijven een daling met 1,2 procentpunt zien. Ondanks de daling ligt de gemiddelde solvabiliteit van het Nederlandse mkb nog altijd hoger dan in de periode 2000-2007.

Figuur 2.3 Solvabiliteit: gemiddelde per grootteklasse (gebalanceerd panel)

Omdat de solvabiliteit een ratio is van eigen vermogen en balanstotaal, betekent een stijging van de solvabiliteit niet automatisch dat het eigen vermogen toeneemt. Tabel 2.4 geeft een uitsplitsing naar drie verschillende verklaringen voor een stijgende solvabiliteit.⁹ De solvabiliteit kan stijgen doordat (1) het eigen vermogen stijgt, terwijl het balanstotaal daalt of gelijk blijft, (2) het balanstotaal stijgt, maar het eigen vermogen stijgt harder, en (3) het eigen vermogen daalt, maar het balanstotaal daalt harder. In het laatste geval is een toename van de solvabiliteit geen positieve indicator voor de gezondheid van een bedrijf.

In de periode na de crisis stijgt voor 85% van de bedrijven, berekend als de som van de eerste twee kolommen van Tabel 2.4, de solvabiliteit als gevolg van een stijging van het eigen vermogen. De overige bedrijven met een stijgende solvabiliteit hebben te maken met een dalend eigen vermogen en een nog sterkere krimp van het vreemd vermogen. Deze laatste groep bedrijven is qua grootte toegenomen met ongeveer 5 procentpunt sinds de crisis. Ondanks de krimp van de balans van deze bedrijven geeft de solvabiliteit dus mogelijk een vertekend beeld van de financiële gezondheid van het bedrijf.

⁹ In deze analyse nemen we alleen bedrijven mee met een positief eigen vermogen.

Tabel 2.4 Verklaringen voor stijgende solvabiliteit (gebalanceerd panel, eigen vermogen>0)

Solvabiliteit stijgt				
	(1)*	(2)*	(3)*	aantal bedrijven
2001	42,1%	51,6%	6,2%	7.868
2002	34,3%	56,8%	8,9%	7.311
2003	32,8%	56,6%	10,6%	6.883
2004	39,7%	51,7%	8,6%	7.419
2005	28,5%	62,3%	9,1%	7.044
2006	25,3%	66,6%	8,1%	7.108
2007	27,5%	63,3%	9,3%	6.256
2008	27,5%	62,9%	9,6%	7.609
2009	27,8%	57,4%	14,8%	7.123
2010	26,9%	58,4%	14,8%	6.367
2011	26,6%	57,2%	16,2%	6.076

* (1) eigen vermogen stijgt, totaal vermogen daalt of blijft gelijk, (2) totaal vermogen stijgt, eigen vermogen stijgt harder, (3) eigen vermogen daalt, totaal vermogen daalt harder.

Tabel 2.5 geeft een soortgelijke uitsplitsing voor dalende solvabiliteit. De solvabiliteit kan dalen doordat (i) het eigen vermogen daalt en het balanstotaal toeneemt, (ii) het balanstotaal daalt, maar het eigen vermogen daalt nog harder en (iii) het eigen vermogen neemt toe, maar het balanstotaal stijgt nog harder.

Tabel 2.5 Verklaringen voor dalende solvabiliteit (gebalanceerd panel, eigen vermogen>0)

Solvabiliteit daalt				
	(i)*	(ii)*	(iii)*	aantal bedrijven
2001	21,9%	25,8%	52,3%	3.849
2002	25,5%	28,4%	46,1%	4.406
2003	25,1%	29,0%	46,0%	4.834
2004	22,5%	30,6%	47,0%	4.298
2005	23,5%	27,2%	49,3%	4.673
2006	21,7%	24,4%	53,9%	4.609
2007	23,2%	38,9%	37,9%	5.461
2008	21,2%	33,2%	45,6%	4.108
2009	20,8%	41,3%	38,0%	4.594
2010	22,1%	38,8%	39,0%	5.350
2011	21,4%	43,3%	35,3%	5.641

* (i) het eigen vermogen daalt en het balanstotaal neemt toe, (ii) het balanstotaal daalt, maar het eigen vermogen daalt nog harder en (iii) het eigen vermogen neemt toe, maar het balanstotaal stijgt nog harder.

In de periode voor de crisis geldt voor bijna de helft van de bedrijven met een dalende solvabiliteit dat de hoeveelheid eigen vermogen toeneemt, terwijl het balanstotaal relatief nog meer toeneemt. Sinds 2007 geldt dit nog voor minder dan 40% van de bedrijven. De solvabiliteit lijkt steeds vaker te dalen als gevolg van een afnemend eigen vermogen.

Tabel 2.6 laat de gemiddelde solvabiliteit zien per sectorklasse. De gemiddelde solvabiliteit in 2011 varieert van 32% (horeca) tot gemiddeld 53% (gezondheid en welzijn). Als we kijken naar de ontwikkeling van de solvabiliteit, zien we dat die in de meeste sectoren vergelijkbaar is met de ontwikkeling binnen totale mkb. In 2011 zien we de sterkste daling van de solvabiliteit in de bouw en de detailhandel. Hierbij moet wel worden opgemerkt dat de solvabiliteit in beide sectoren nog altijd hoger is dan in het jaar 2000.

Tabel 2.6 Solvabiliteit (%): gemiddelde per sector (gebalanceerd panel)

	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Landbouw	33,9	34,4	36,2	37,2	37,9	38,6	38,2	38,3	38,6	39,3	40,3	41,2
Industrie	32,4	34,0	34,6	34,9	34,9	35,7	36,8	37,1	40,1	39,8	39,4	38,8
Bouwnijverheid	33,5	35,4	36,0	36,5	35,8	35,7	35,9	37,1	39,1	38,7	36,6	34,0
Reparatie auto's	30,2	30,8	32,1	32,6	32,8	32,8	33,1	33,4	33,6	33,5	34,1	34,3
Groothandel	31,9	33,4	35,4	36,3	36,8	36,9	38,5	39,4	41,8	42,7	41,8	41,9
Detailhandel	31,1	32,9	34,4	34,4	34,1	34,3	34,7	34,8	36,0	35,6	35,9	34,0
Vervoer en opslag	29,6	31,3	32,0	31,7	31,6	32,2	33,9	35,3	37,4	36,5	35,6	34,7
Horeca	26,8	28,1	29,7	28,1	26,5	27,1	28,9	30,4	32,3	30,9	31,6	32,1
Informatie	42,0	44,5	45,0	44,2	45,2	46,5	48,7	47,9	49,8	50,8	50,1	49,8
Advisering/onderzoek	40,2	41,3	41,0	40,2	41,1	42,9	44,3	43,4	45,6	46,3	45,8	45,0
Verhuur goederen	35,7	34,9	36,1	35,2	35,1	36,9	38,4	38,3	40,3	39,7	39,5	38,5
Gezondheid/welzijn	47,0	47,2	46,6	46,4	48,1	49,5	51,2	46,8	50,0	52,4	53,4	53,2

2.1.2 Conclusie

In de periode voor de crisis groeide het eigen vermogen van mkb-bedrijven met gemiddeld ruim 8% per jaar, terwijl het totale vermogen toenam met ruim 5% per jaar. In die periode nam in alle grootteklassen van het mkb ook de gemiddelde solvabiliteit toe.

Na de crisis is dit beeld veranderd. Bij microbedrijven is de groei van het eigen vermogen gestagneerd en op een lager niveau gekomen dan de groei van het totale vermogen. Dit resulteert in een daling van de gemiddelde solvabiliteit met 1,9 procentpunt. Bovendien ligt de gemiddelde groei van het totale vermogen voor microbedrijven op een lager niveau sinds de crisis (3,5% groei voor de crisis tegenover 1,4% groei na de crisis).

Voor kleine en middelgrote bedrijven is de situatie anders. Hoewel de gemiddelde solvabiliteit niet langer toeneemt en we voor middelgrote bedrijven zelfs een lichte daling zien, groeit het balanstotaal nog met bijna hetzelfde percentage als voor de crisis. Dit komt doordat kleine- en middelgrote bedrijven in staat zijn gebleken relatief meer vreemd vermogen aan te trekken vanaf 2009. Op basis van deze cijfers concluderen we dat vooral de allerkleinste bedrijven in de problemen zijn gekomen sinds het uitbreken van de crisis.

Wanneer we kijken naar verschillen tussen sectoren zien we dat voornamelijk bedrijven binnen de bouw en de detailhandel hun buffers de laatste jaren af zien nemen.

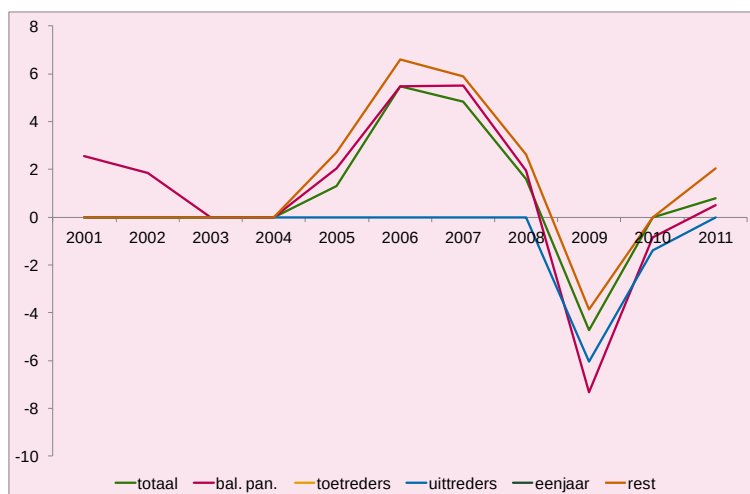
2.2 Omzetgroei

In de vorige paragraaf hebben we gekeken naar de solvabiliteit van ondernemingen. De balans geeft een overzicht van de samenstelling van het kapitaal en het vermogen op een bepaald tijdstip. De resultatenrekening verschaft inzicht in de inkomsten en uitgaven gedurende de verslagperiode. Per individueel bedrijf berekenen we de jaar-op-jaar procentuele groei van de omzet. Dit is een indicator voor de vraag naar de producten en diensten van mkb-bedrijven.

2.2.1 Statistieken

Figuur 2.4 presenteert de mediaan van de omzetgroei voor het totale databestand. We presenteren de mediaan in plaats van het gemiddelde, omdat de gemiddelde omzetgroei sterk beïnvloed wordt door uitbijters. Het beeld voor omzetgroei van het gebalanceerde panel is vergelijkbaar met de overige groepen bedrijven. Over de gehele periode vertoont de mediaan van alle groepen een gelijke trend, met een negatieve omzetgroei in 2009. De groep met uittredende bedrijven vormt een uitzondering. Voor deze groep is de mediaan tot aan 2008 gelijk aan 0, terwijl de mediaan voor de overige groepen positief is. De daling van de omzet in 2009 is sterker voor de bedrijven in het gebalanceerde panel en de groep van uittredende bedrijven dan voor de overige bedrijven.

Figuur 2.4 Omzetgroei (%): mediaan¹⁰

De analyse van de omzetgroei richt zich op de groep ondernemingen die gedurende de gehele periode in het sample blijven. Alleen dan kunnen we een zinvolle analyse maken over veranderingen over de tijd. Tabel 2.7 laat het gemiddelde en de mediaan van de omzetgroei zien. Uit zowel het gemiddelde als de mediaan blijkt dat de

¹⁰ Zie voetnoot 8.

omzetgroei meebeweegt met de conjunctuur. Uit een vergelijking tussen het gemiddelde en de mediaan blijkt ook dat de gemiddelde omzetgroei sterk beïnvloed wordt door uitbijters. Met name in de jaren voor de crisis groeide een klein aantal mkb-bedrijven heel erg snel wat het gemiddelde sterk vertekent. Voor de interpretatie van de cijfers focussen we daarom op de mediaan.

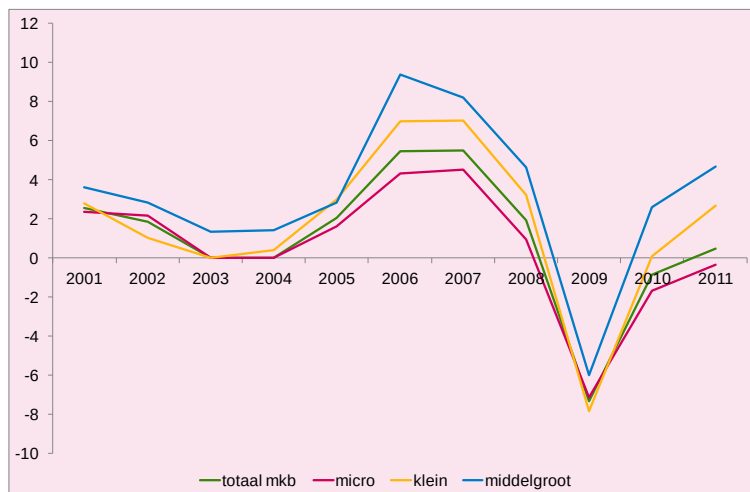
Tabel 2.7 Omzetgroei: gemiddelde en mediaan per grootteklasse (gebalanceerd panel)

	Gemiddelde			Mediaan		
	micro	klein	middelgroot	micro	klein	middelgroot
2001	26,9	19,8	10,6	2,4	2,8	3,6
2002	18,2	54,9	7,4	2,2	1,0	2,8
2003	10,6	9,6	4,0	0,0	0,0	1,4
2004	19,3	9,5	5,4	0,0	0,4	1,4
2005	25,5	9,4	30,9	1,6	3,0	2,8
2006	36,0	87,1	26,8	4,3	7,0	9,4
2007	18,2	21,2	12,8	4,5	7,0	8,2
2008	13,9	9,0	16,0	0,9	3,2	4,6
2009	-4,0	-3,2	0,8	-7,1	-7,9	-6,0
2010	5,4	7,8	17,4	-1,7	0,1	2,6
2011	4,3	15,5	11,2	-0,3	2,7	4,7

Figuur 2.5 geeft grafisch weer hoe de mediaan van de omzetgroei zich over de tijd ontwikkelt. Het jaar 2009 valt in negatieve zin op. De mediaan is voor alle grootteklassen negatief in dat jaar. Voor het micro- en kleinbedrijf ligt de mediaan rond de -7,5%, hetgeen betekent dat 50% van de micro- en kleinbedrijven de omzet met meer dan 7,5% zag afnemen ten opzichte van een jaar eerder. Voor het middelgrote bedrijf lag de mediaan in 2009 iets hoger op -6%.

Wat verder opvalt, is dat de omzetgroei voor meer dan de helft van de microbedrijven ook na 2009 negatief is. Voor kleine- en middelgrote bedrijven geldt dat de mediaan van de omzetgroei weer positief is na 2009. De omzet van kleine en middelgrote bedrijven lijkt dus sneller te herstellen na de klap in 2009.

Figuur 2.5 Omzetgroei(%): mediaan per grootteklasse (gebalanceerd panel)

Uit Tabel 2.8 blijkt dat verschillen tussen sectoren ook bij de omzetgroei een belangrijke rol spelen. Het jaar 2009 is over de gehele linie een slecht jaar, waarin de mediaan van de omzetgroei in alle sectoren, met uitzondering van de sector 'gezondheid en welzijn', negatief was. In de industrie, bouwnijverheid, reparatie auto's, groothandel en vervoer en opslag lag de mediaan zelfs rond de -10%. Anders gezegd, in deze sectoren had de helft van de bedrijven in 2009 te maken met een omzetdaling van 10% of meer. In 2011 is de omzetgroei gemiddeld verbeterd ten opzichte van 2009. In de sectoren 'detailhandel' en 'adviesing/onderzoek' is de mediaan van de omzetgroei in drie opeenvolgende jaren (2009-2011) negatief.

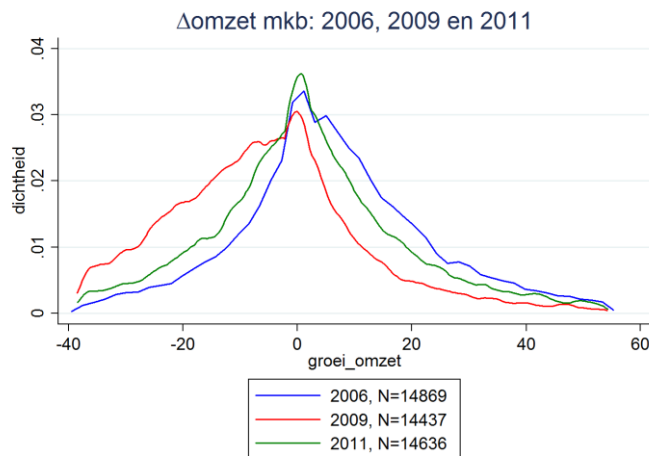
Tabel 2.8 Omzetgroei(%): mediaan per sector (gebalanceerd panel)

	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Landbouw	1,1	0,0	0,0	0,0	1,5	6,9	6,0	1,9	-5,4	2,6	3,0
Industrie	1,9	0,0	-1,3	1,0	2,8	7,9	8,3	2,6	-12,5	-0,7	3,8
Bouwnijverheid	0,0	0,9	-0,4	0,0	2,1	7,2	7,8	2,9	-10,4	-7,3	2,1
Reparatie auto's	0,0	2,3	0,0	0,0	-0,6	5,7	4,4	-1,2	-9,1	3,7	-0,3
Groothandel	2,8	0,5	-0,1	0,0	2,6	7,2	6,4	2,0	-10,0	0,6	2,8
Detailhandel	3,9	0,2	-0,6	0,0	0,1	3,7	4,4	0,4	-5,5	-0,7	-1,0
Vervoer en opslag	1,2	1,1	1,4	1,7	3,9	7,0	6,2	3,8	-11,7	2,6	4,7
Horeca	4,7	3,1	-1,0	0,0	2,5	4,9	5,2	1,0	-3,1	-0,7	0,6
Informatie/communicatie	2,6	1,5	0,0	0,4	4,8	4,0	3,5	2,0	-5,5	-0,9	0,0
Adviesing/onderzoek	2,1	3,1	0,0	0,0	3,0	4,2	4,5	1,4	-5,2	-2,4	-2,3
Verhuur roerende goederen	7,3	3,4	0,0	0,0	2,7	6,2	4,0	2,7	-6,7	-2,0	0,9
Gezondheid en welzijn	6,6	9,8	5,6	0,2	2,2	3,5	5,2	5,4	1,5	-1,8	-2,3

2.2.2 Verdelingen

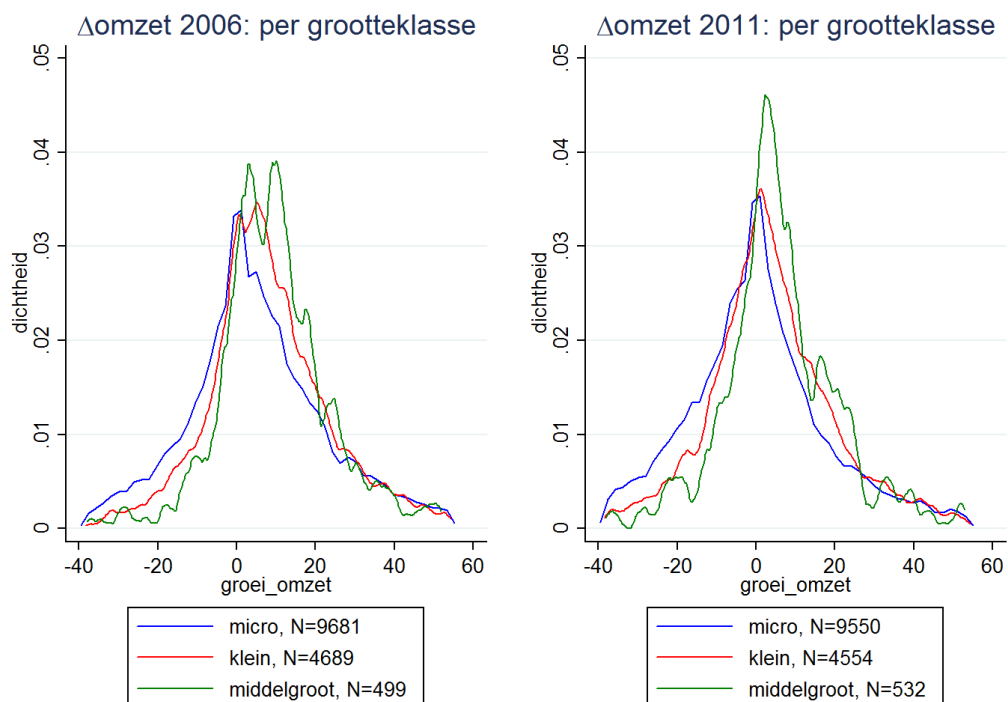
De verdeling in Figuur 2.6 is in overeenstemming met het hierboven geschetste beeld van het gemiddelde en de mediaan van de omzetgroei. Het aantal bedrijven met een flinke krimp (meer dan 10% daling) van de omzet is in 2011 afgenomen ten opzichte van 2009, maar is nog wel groter dan voor de crisis in 2006.

Figuur 2.6 Omzetgroei: verdeling over de jaren

Figuur 2.7 laat de verdelingen van de omzetgroei naar grootteklasse in 2006 en 2011 zien. We zien dat binnen het micro- en kleinbedrijf het aantal bedrijven met een dalende omzet in 2011 toegenomen is ten opzichte van 2006. Voor middelgrote bedrijven is het lastiger om verschillen te identificeren, mede door het geringe aantal middelgrote bedrijven is de verdeling grillig in de staarten. Wel is uit Figuur 2.6 en Figuur 2.7 duidelijk af te lezen de spreiding van de omzetgroei groot is binnen alle grootteklassen, wat duidelijk maakt dat er grote verschillen zijn tussen bedrijven.

Figuur 2.7 Omzetgroei: verdelingen per grootteklasse in 2006 en 2011

2.2.3 Conclusie

De omzetgroei van het mkb heeft in 2009 een flinke klap gehad. In dat jaar daalde de omzet voor meer dan de helft van de micro- en kleine bedrijven met ongeveer 7,5%. Voor middelgrote bedrijven lag de mediaan op -6%. Na 2009 is de mediaan van de omzetgroei negatief gebleven voor microbedrijven, terwijl deze voor de overige grootteklassen weer positief is geworden. Binnen de verschillende grootteklassen van het mkb is er sprake van grote heterogeniteit. In alle grootteklassen zijn er zowel bedrijven die hun omzet sterk zien groeien als bedrijven die met een flinke omzetsdaling te kampen hebben.

Net als bij de solvabiliteit zijn de verschillen tussen sectoren groot. Hoewel 2009 over de gehele linie een slecht jaar was, varieert de mediaan van de omzetgroei tussen de 1,5% (gezondheid en welzijn) en -12,5% (industrie). Verder is de mediaan van de omzetgroei in de sectoren 'detailhandel' en 'advies/onderzoek' negatief in drie opeenvolgende jaren. Dit duidt erop dat de omzetgroei zich moeizamer herstelt in deze sectoren dan in andere sectoren.

Hoewel het aantal bedrijven met een daling van de omzet in 2009 en 2011 is toegenomen ten opzichte van 2006, moet worden opgemerkt dat ook voor de crisis een aanzienlijk gedeelte van de mkb-bedrijven te kampen had met omzetsdalingen. De huidige omzetsdaling kan daarom niet volledig toegeschreven worden aan de crisis.

2.3 Return on Assets

In de vorige paragraaf bekeken we de omzetgroei van mkb-bedrijven. De omzetgroei zegt iets over de verandering in de vraag naar producten en diensten van mkb'ers. In deze paragraaf bestuderen we de *return on assets* (ROA). De *return on assets* is een maatstaf voor de winstgevendheid van een bedrijf. Het drukt de hoeveelheid winst uit die een bedrijf per euro geïnvesteerd vermogen maakt. De ROA is gedefinieerd als:

$$ROA = \frac{\text{Nettoresultaat}}{\text{Balanstotaal}} \times 100\%$$

2.3.1 Statistieken

Voor de totale dataset is de gemiddelde ROA sinds 2006 vergelijkbaar voor alle groepen bedrijven, uitgezonderd de bedrijven die slechts een jaar in het sample zitten, zie Figuur 2.8. Voor het totale mkb zien we een daling van de gemiddelde ROA tussen 2007 en 2009, en een lichte stijging in de periode na 2009. Voor 2006 wordt het gemiddelde sterk beïnvloed door uitbijters in de groepen van toetreders, uittrekkers en bedrijven die een jaar in het databestand voorkomen. Doordat deze groepen relatief klein zijn, is de invloed op het gemiddelde van het totale mkb nihil.

Het vervolg van de analyse vindt plaats op het gebalanceerde panel, waarbij bedrijven over tijd met elkaar kunnen worden vergeleken.

Figuur 2.8 ROA (%): gemiddelde (totale dataset) ¹¹

In Tabel 2.9 presenteren we het gemiddelde en de mediaan van de ROA voor de drie grootteklassen van het mkb. Zowel het gemiddelde als de mediaan van de ROA beweegt mee met de conjunctuur. Over het algemeen ligt het gemiddelde wat hoger dan de mediaan, wat wijst op een aantal uitbijters met een hoge rentabiliteit. Omdat het gemiddelde en de mediaan een vergelijkbare ontwikkeling vertonen, focussen we ons in het vervolg van deze paragraaf op het gemiddelde.

Tabel 2.9 ROA: gemiddelde en mediaan per grootteklasse (gebalanceerd panel)

	Gemiddelde			Mediaan		
	micro	klein	middelgroot	micro	klein	middelgroot
2000	8,4	6,4	5,5	6,8	5,1	4,3
2001	9,3	6,3	5,2	6,1	4,8	4,1
2002	5,5	5,2	5,6	4,7	4,0	4,3
2003	4,6	4,2	5,0	3,9	3,6	4,3
2004	4,5	5,1	5,1	4,4	3,8	4,0
2005	5,2	5,0	5,0	4,5	3,9	4,0
2006	5,4	6,1	6,8	4,9	4,9	5,7
2007	8,0	8,7	9,0	6,3	6,9	7,3
2008	6,3	7,4	7,3	5,0	5,6	5,5
2009	3,5	3,6	4,7	3,5	3,5	3,8
2010	2,8	3,9	4,5	2,6	3,1	3,3
2011	1,7	3,5	4,1	2,0	3,1	3,5

Uit Figuur 2.9 is de ontwikkeling van de gemiddelde ROA per grootteklasse over de periode 2000-2011 af te lezen voor de bedrijven in het gebalanceerde panel. De

¹¹ Zie voetnoot 8.

gemiddelde ROA is vanaf 2009 sterk gedaald en loopt niet langer in de pas met de conjunctuur. Mogelijke verklaringen hiervoor zijn een hoger aandeel winstinhouding, kostenstijgingen (energie e.d.) of een vertraagd effect van de hogere kosten van kredieten afgesloten ten tijde van de crisis.

Van 2002 tot 2008 vertoont de gemiddelde ROA voor micro-, kleine en middelgrote bedrijven een vergelijkbare trend. Na 2008 verandert dit beeld. Middelgrote bedrijven zijn in de periode 2009-2011 in staat gebleken om de gemiddelde ROA tussen de 4% en 5% te houden. Kleine bedrijven laten een vergelijkbaar beeld zien, hoewel de gemiddelde ROA ongeveer een procentpunt lager is. De gemiddelde ROA van microbedrijven neemt na de crisis echter jaar-op-jaar af. Doordat het totale sample voor ruim tweederde uit microbedrijven bestaat, neemt ook de gemiddelde ROA van het totale mkb af in de periode 2009-2011. Uit deze cijfers blijkt dat de winstgevendheid van voornamelijk microbedrijven onder druk staat.

Figuur 2.9 ROA (%): gemiddelde per grootteklasse (gebalanceerd panel)

Verschillen in de rentabiliteit van bedrijven in verschillende sectoren worden inzichtelijk gemaakt in Tabel 2.10. In 2011 is de rentabiliteit in alle sectoren flink gedaald ten opzichte van de piek in 2007. Toch zijn sommige sectoren harder geraakt dan andere sectoren. In de bouw is de gemiddelde ROA in 2011 zelfs gedaald tot -0,6%, een daling van ruim 8,5 procentpunt ten opzichte van 2007. Ook in de sector advisering/onderzoek is de gemiddelde ROA met bijna 8 procentpunt gedaald sinds 2007.

Bedrijven in overige sectoren hebben tijdens de crisis, ondanks een dalende winstgevendheid, hun ROA gemiddeld genomen positief weten te houden (uitgezonderd de sector vervoer en transport in 2009).

Tabel 2.10 ROA: gemiddelde per sector (gebalanceerd panel)

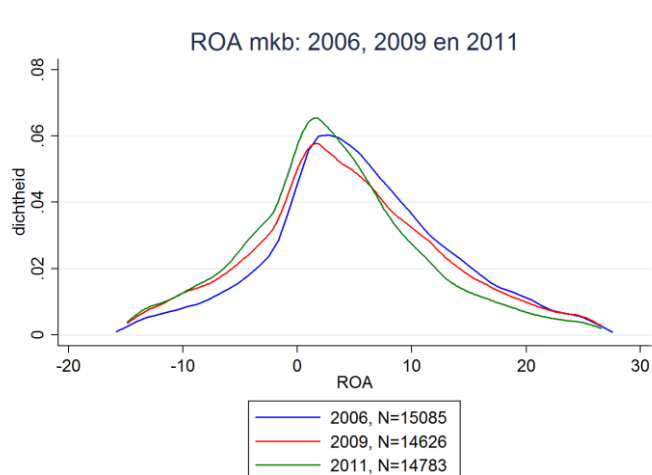
	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Landbouw	5,1	4,6	4,1	3,8	3,4	3,6	4,2	5,1	3,1	1,7	2,4	2,2
Industrie	5,7	5,1	3,4	2,7	3,4	4,2	5,3	7,8	6,6	1,4	2,2	2,2
Bouwnijverheid	7,8	6,6	4,9	4,3	2,6	3,4	4,0	8,0	6,5	1,0	-0,9	-0,6
Reparatie auto's	4,5	3,9	3,8	2,6	2,7	2,2	2,2	4,7	2,3	1,3	3,1	1,5
Groothandel	6,7	6,1	5,3	4,5	4,8	4,5	5,7	8,3	7,2	4,1	4,1	3,9
Detailhandel	6,2	6,0	4,1	3,0	4,3	2,6	3,1	5,2	3,7	1,1	1,5	0,2
Vervoer en opslag	5,0	4,9	3,4	1,9	3,1	3,6	4,1	6,9	5,7	-0,6	1,3	0,8
Horeca	6,0	5,7	3,7	0,8	0,6	3,6	4,0	6,8	4,2	1,2	2,0	2,1
Informatie/communicatie	10,3	9,5	5,8	4,0	6,2	8,1	7,5	10,3	9,0	7,1	5,1	4,3
Advisering/onderzoek	10,8	17,1	7,3	6,4	6,0	7,7	8,1	10,6	8,1	5,6	4,5	2,7
Verhuur roerende goederen	8,1	6,9	5,8	3,6	3,7	5,9	5,8	6,2	6,0	2,5	2,3	1,8
Gezondheid/welzijn	12,7	11,9	10,8	11,3	11,7	10,4	10,2	13,7	11,6	12,9	9,8	7,3

2.3.2 Verdelingen

Figuur 2.10 geeft de verdeling van de ROA voor drie jaren rond de crisis. Uit deze figuur blijkt dat ook voor de crisis een groot deel van de ondernemingen een negatieve ROA heeft. De linkerstaart van de verdeling is dikker geworden in 2009 en 2011. Dit laat zien dat het aantal bedrijven met een negatieve ROA de laatste jaren groter is geworden. Wat verder opvalt, is dat het aantal bedrijven met een ROA tussen de 10% en 20% in 2011 is afgenomen ten opzichte van 2006 en 2009.

In de vorige paragraaf hebben we gezien dat de omzet van het mkb in 2009 de grootste klap heeft gekregen. Uit Figuur 2.10 blijkt dat dit zich niet direct vertaalt in een verbetering van de winstgevendheid van het Nederlandse mkb in de jaren na 2009. In 2011 is het aantal bedrijven met een negatieve *return on assets* juist verder toegenomen ten opzichte van 2009.

Figuur 2.10 ROA: verdeling over jaren

Uit de transitiekansen in Tabel 2.11 blijkt dat de persistentie van negatieve rendementen sinds de crisis toeneemt. Van de bedrijven met een negatieve ROA in 2006 had ruim 60% een positieve ROA in 2007. In 2008 is dit percentage al gedaald tot ruim 50%, terwijl het percentage in 2011 net boven de 40% ligt. Sinds de crisis is

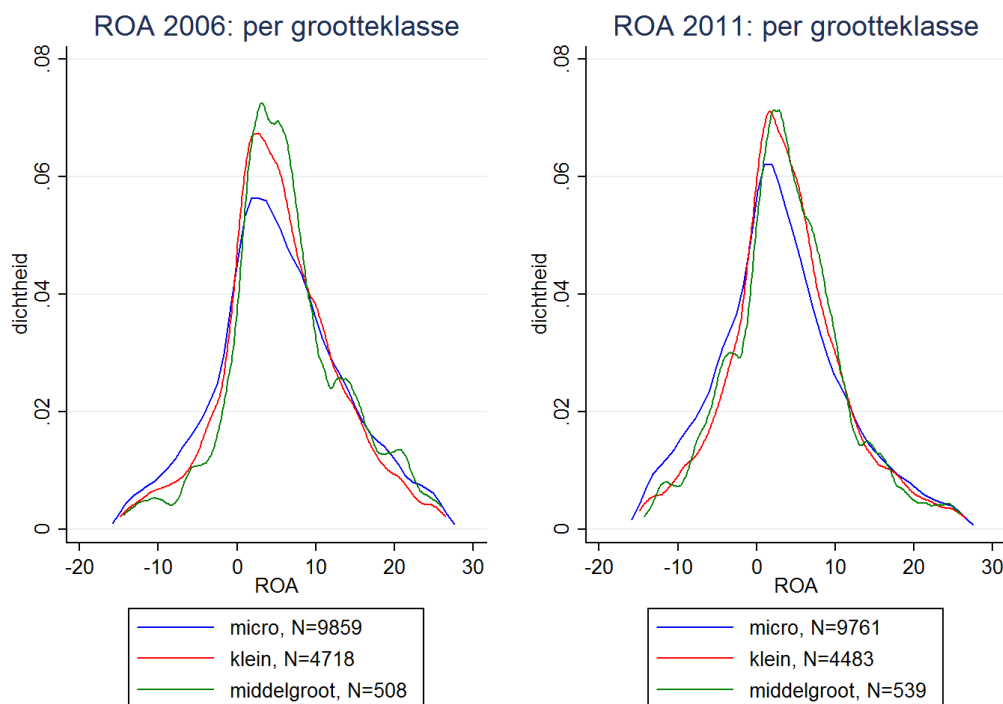
tegelijkertijd het aandeel bedrijven dat in twee opeenvolgende jaren een positieve ROA had gedaald. Gecombineerd met het feit dat een steeds groter aantal bedrijven een negatieve ROA heeft concluderen we dat de winstgevendheid van een behoorlijk deel van de mkb-bedrijven onder druk staat.

Tabel 2.11 Transitietabel ROA (gebalanceerd panel)

	Kans op positieve ROA	
	ROA _{t-1} positief	ROA _{t-1} negatief
2003	80,5%	48,0%
2004	84,4%	48,1%
2005	83,7%	52,4%
2006	85,0%	53,7%
2007	88,9%	60,7%
2008	81,9%	50,1%
2009	75,5%	46,6%
2010	79,6%	41,1%
2011	77,4%	40,4%

Het vermoeden is dat de winstgevendheid vooral bij microbedrijven is gedaald sinds de crisis. Figuur 2.11 splitst de verdelingen van de ROA uit naar grootteklasse. Hieruit is af te lezen dat de linkerstaart van de verdeling zowel voor als na de crisis dikker is voor microbedrijven in vergelijking met kleine en middelgrote bedrijven. Dit betekent dat ook voor de crisis gemiddeld meer microbedrijven een negatieve winstgevendheid hadden in vergelijking met grotere bedrijven. Er lijken echter geen grote verschillen te zijn tussen 2006 en 2011, waardoor niet geconcludeerd kan worden dat microbedrijven harder geraakt zijn door de crisis dan kleine en middelgrote bedrijven in termen van ROA.

Figuur 2.11 ROA: verdelingen per grootteklasse in 2006 en 2011

2.3.3 Conclusies

Sinds het begin van de crisis is de gemiddelde winstgevendheid van het mkb gedaald. Voornamelijk de winstgevendheid van microbedrijven staat onder druk, deze neemt sinds 2007 jaar-op-jaar af. Uit een uitsplitsing langs sectoren blijkt dat vooral binnen de bouw de winstgevendheid sinds het begin van de crisis onder druk staat. Andere sectoren hebben tijdens de crisis hun ROA positief weten te houden, hoewel ook zij hun winstgevendheid flink hebben zien dalen.

De persistentie van negatieve rendementen is sinds de crisis toegenomen. Van de bedrijven met een negatieve ROA in 2006 had ruim 60% een positieve ROA in 2007. In 2011 is dit percentage gedaald tot net boven de 40%.

2.4 Liquiditeit

De vorige paragrafen hebben inzicht verschaft in de solvabiliteit, omzetgroei en rentabiliteit van mkb-bedrijven. In deze paragraaf analyseren we in welke mate ondernemingen in staat zijn aan hun verplichtingen te voldoen. Op basis van balansgegevens presenteren we beschrijvende statistieken voor de liquiditeitspositie.

De liquiditeitspositie verschaft inzicht in hoeverre een onderneming in staat is om aan haar direct opeisbare verplichtingen te voldoen, zonder dat zij daarvoor nieuwe financiële bronnen hoeft aan te boren. Een slechte liquiditeitspositie kan een probleem vormen voor het verkrijgen van externe financiering. De *current ratio* is een veelgebruikt kengetal voor het meten van de liquiditeitspositie. Deze ratio vergelijkt de omvang van de vlottende activa en kortlopende schulden, en is gedefinieerd als:

$$\text{Current Ratio} = \frac{\text{Vlottende Activa}}{\text{Vlottende Passiva}}.$$

Vlottende activa is gedefinieerd als de som van de balansposten voorraden, kortlopende vorderingen, handelsdebiteuren en liquide middelen, terwijl de vlottende passiva is gedefinieerd als de som van de balansposten kortlopende schulden en handelscrediteuren. In het algemeen geldt: hoe lager de *current ratio*, hoe slechter het is gesteld met de liquiditeitspositie van de onderneming.

Als een bedrijf een lagere *current ratio* heeft dan een concurrent, betekent dit niet automatisch dat het risico op betalingsproblemen bij dat bedrijf hoger is. Het kan ook duiden op een efficiënte bedrijfsvoering in die zin dat sommige bedrijven beter in staat zijn hoge kosten van onnodig grote voorraden, oplopende vorderingen en liquide middelen te vermijden.

Gezonde *current ratio*'s van bedrijven hangen onder meer af van de grootte van het bedrijf en de bedrijfstak waarin het bedrijf actief is. Voor de analyse in deze notitie hanteren we echter de vuistregel dat gezonde bedrijven opereren met een *current ratio* tussen de 110% en 150%. Ondernemingen met betalingsproblemen hebben veelal een *current ratio* onder de 110%. Een *current ratio* hoger dan 150% betekent veel voorraden, kortlopende vorderingen, handelsdebiteuren en liquide middelen. Dit kan betekenen dat het bedrijf hier efficiëntiewinst laat liggen.

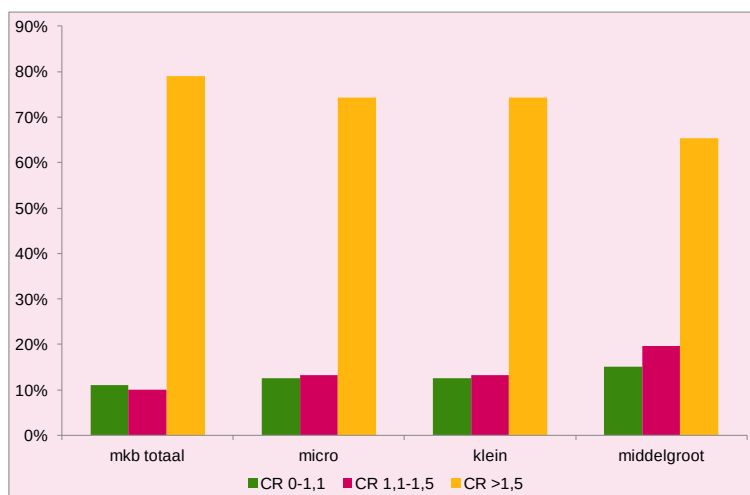
2.4.1 Statistieken

Figuur 2.12 laat voor 2006 voor elke grootteklasse zien welk percentage van mkb-bedrijven een *current ratio* heeft tussen, respectievelijk, 0% en de 110%, tussen 110% en 150%, en hoger dan 150%. Figuur 2.13 laat ditzelfde zien voor 2011. Voor het totale mkb is de liquiditeitspositie na de crisis bijna niet veranderd. Er is een toename van één procentpunt van bedrijven met een *current ratio* onder de 110%. Dit betreft vooral een verschuiving van bedrijven met een *current ratio* tussen de 110% en 150%.

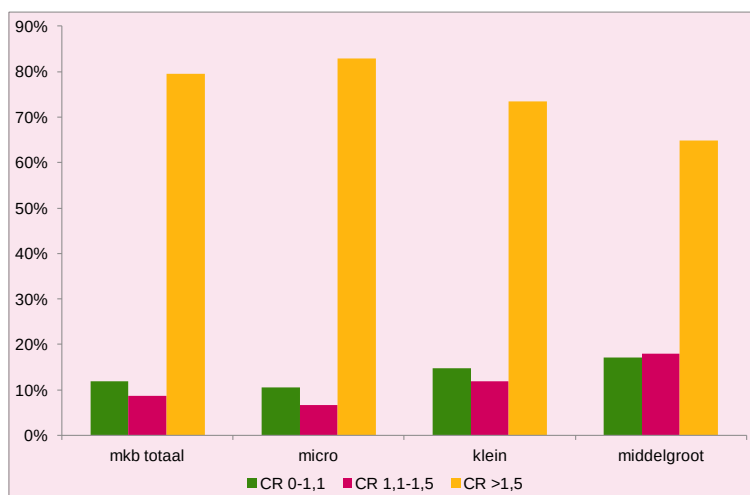
Wanneer we uitsplitsen naar grootteklasse, blijkt deze verschuiving vooral toe te rekenen is aan een lagere *current ratio* bij het klein- en middelgrootbedrijf. Het aantal microbedrijven met een *current ratio* onder de 110% is na de crisis met 2

procentpunt afgenomen. Langs de vuistregel genomen is de liquiditeitspositie van het Nederlandse mkb gemiddeld dus op orde.

Figuur 2.12 *Current ratio per grootteklasse in 2006 (gebalanceerd panel)*

Figuur 2.13 *Current ratio per grootteklasse in 2011 (gebalanceerd panel)*

2.4.2 Conclusie

De liquiditeitspositie van het Nederlandse mkb is gemiddeld genomen in orde en nauwelijks veranderd sinds het begin van de crisis. Het aantal microbedrijven met een zorgelijke liquiditeitspositie is na de crisis met 2 procentpunt gedaald ten opzichte van het aantal voor de crisis. Ongeveer 10% van de microbedrijven heeft een liquiditeitspositie onder de door banken gehanteerde normen. Kleine en middelgrote bedrijven hebben gemiddeld genomen wat vaker een *current ratio* onder de 110%. Het percentage kleine en middelgrote bedrijven met een zorgwekkende liquiditeitspositie is sinds de crisis met 1 procentpunt gestegen.

Binnen de sectoren bouwnijverheid, industrie, reparatie auto's, detailhandel en vervoer en opslag is het aandeel bedrijven met een *current ratio* onder de 110% licht gestegen sinds het begin van de crisis.

2.5 Conclusie

In deze notitie presenteren we beschrijvende statistieken die inzicht verschaffen in de financiële positie van het Nederlandse mkb. We analyseren achtereenvolgens de solvabiliteit, de omzetgroei, de rentabiliteit en de liquiditeit op basis van een gebalanceerd panel. Door gebruik te maken van microdata kunnen we uitsplitsingen maken naar verschillende grootteklassen en sectoren. Het bestuderen van een gebalanceerd panel stelt ons in staat conclusies te trekken daar in alle jaren dezelfde bedrijven bekeken worden. Onze bevindingen worden echter niet gedreven door de keuze voor een gebalanceerd panel van mkb-bedrijven. Wanneer we financiële kengetallen voor het complete Nederlandse mkb berekenen zien we een vergelijkbaar beeld.

Tussen 2000 en 2009 groeit het eigen vermogen van mkb bedrijven met gemiddeld ruim 8% per jaar. De balans van deze bedrijven groeit in dezelfde periode met gemiddeld ruim 5% per jaar. Sinds het begin van de crisis liggen deze groeipercentages lager. Vanaf 2009 groeit voor micro- en middelgrote bedrijven het gemiddelde eigen vermogen minder snel dan het gemiddelde totale vermogen. Op macroniveau neemt de solvabiliteit af.

Op microniveau zien we een vergelijkbaar beeld. We berekenen per bedrijf het solvabiliteitscijfer en berekenen vervolgens het gemiddelde per grootteklasse van het mkb. Voor micro- en middelgrote bedrijven is de gemiddelde solvabiliteit sinds de crisis gedaald met 1,9 en 1,2 procentpunt respectievelijk. Voor kleine bedrijven neemt de gemiddelde solvabiliteit licht toe.

Er is wel een belangrijk verschil tussen micro- en middelgrote bedrijven. Middelgrote bedrijven zijn, in tegenstelling tot microbedrijven, in staat gebleken om meer vreemd vermogen aantrekken in de periode na de crisis. Daardoor blijft de gemiddelde groei van het totale vermogen op een niveau dat vergelijkbaar is met de periode voor de crisis. Microbedrijven trekken sinds de crisis minder vreemd vermogen aan en zien daardoor dan ook het totale vermogen minder hard groeien dan voor de crisis.

De omzetcijfers laten zien dat de omzet van mkb-bedrijven in 2009 een grote klap heeft gekregen. In 2009 daalde de omzet voor de helft van de bedrijven in alle grootteklassen met minimaal meer dan 6%. Na 2009 blijft voor de helft van de microbedrijven de omzet krimpen, terwijl de meerderheid van bedrijven in de overige grootteklassen gemiddelde weer positieve omzetgroei laten zien.

Ook voor de omzetgroei geldt dat de verschillen tussen sectoren groot zijn. In de detailhandel en de advisering is de mediaan van de omzetgroei sinds 2009 negatief in drie opeenvolgende jaren. Ook binnen sectoren en grootteklassen is er veel heterogeniteit. Er zijn bedrijven die de omzet sterk zien groeien, terwijl andere bedrijven te kampen hebben met scherpe omzetsdalingen. Tenslotte moet worden opgemerkt dat ook in de periode voor de crisis een relatief groot aantal bedrijven de omzet jaar-op-jaar zag dalen. De huidige omzetsdaling kan dan ook niet volledig toegeschreven worden aan de crisis.

De *return on assets* laat een vergelijkbaar beeld zien. Voor een groot deel van de mkb-bedrijven is de rentabiliteit negatief. Dit was al het geval in de periode voor de crisis, maar sinds de crisis is dit beeld verslechterd. In tegenstelling tot de omzetgroei, is er in 2011 een verslechtering waarneembaar ten opzichte van de situatie in 2009. Voor microbedrijven is de daling van de rentabiliteit sinds de crisis gemiddeld genomen sterker dan voor kleine en middelgrote bedrijven. Verder zien we dat het sinds de crisis lastiger is geworden voor bedrijven om het tij te keren. Van de bedrijven met een negatieve ROA in 2006 had ruim 60% een positieve ROA in 2007. In 2011 is dit percentage gedaald tot net boven de 40%.

De liquiditeitspositie van het Nederlandse mkb is gemiddeld genomen in orde en zij is in staat zijn om aan hun kortlopende verplichtingen te voldoen. Het aantal microbedrijven met een zorgelijke liquiditeitspositie is na de crisis met 2 procentpunt gedaald ten opzichte van het aantal voor de crisis. In 2011 heeft ongeveer 10% van de microbedrijven een liquiditeitspositie die hen niet in staat stelt te voldoen aan haar direct opeisbare verplichtingen zonder daarvoor nieuwe financiële bronnen te hoeven aanboren.

Op basis van deze financiële kengetallen kunnen we een aantal conclusies trekken over de financiële positie van het Nederlandse mkb. Ten eerste kunnen we niet zeggen dat 'het mkb' er goed of slecht voor staat. Er is sprake van veel heterogeniteit tussen sectoren en grootteklassen. Ook binnen grootteklassen en sectoren is er veel spreiding.

Ten tweede zijn microbedrijven gemiddeld genomen harder getroffen door de crisis. De solvabiliteit, omzetgroei en *return on assets* is het meest verslechterd in de groep met de allerkleinste bedrijven.

Ten derde is een conjuncturele component van de verzwakte positie van het mkb waarneembaar. In Nederland daalde tussen 2008 en 2012 de consumptie van huishoudens en ontwikkelde de binnenlandse vraag zich zwak. Mkb-bedrijven actief in bedrijfstakken die sterk afhankelijk zijn van de binnenlandse vraag, zoals de bouwnijverheid, horeca en detailhandel, zijn daardoor harder geraakt dan bedrijven actief in andere sectoren. Voor bedrijven in sectoren die sterk afhankelijk zijn van de binnenlandse vraag is vooral economisch herstel van belang.

Ten vierde concluderen we dat een deel van het mkb er structureel niet goed voor staat. Een aanzienlijk deel van de ondernemingen kampte al voor de crisis met een negatieve rentabiliteit. Ook op andere financiële kengetallen scoren veel bedrijven ook voor de crisis onder de normen die banken hanteren.

3 Vergelijking met andere studies

Onze beschrijvende statistieken en conclusies wijken op een aantal punten af van beschrijvende statistieken en resultaten uit andere studies. In deze sectie bespreken we kort op welke punten onze bevindingen verschillen met die van Panteia (2013) en DNB (2014).¹²

3.1 Vergelijking met Panteia (2013) rapport

Een aantal financiële kengetallen uit Panteia (2013) is in Tabel 3.1 weergegeven. Dit betreffen geraamde getallen op basis van het FAMOS model voor 2013.

Tabel 3.1 Financiële kengetallen niet-financiële bedrijfsleven 2013, Panteia

	Microbedrijf: niet-rechtspersonen	Microbedrijf: rechtspersonen	Kleinbedrijf	Middelgroot	Mkb totaal
Current ratio (%)	115,0	193,8	161,3	145,8	151,8
Solvabiliteit (%)	33,3	37,1	33,7	36,8	35,2
Rentabiliteit totaal vermogen (%)	2,5	3,3	5,8	6,5	4,9

In de meeste analyses, waaronder de sectoranalyses, wordt in de Panteia rapporten geen uitsplitsing gemaakt naar grootteklasse. In het geval van Panteia zijn dat vier grootteklassen: microbedrijven in de vorm van niet-rechtspersonen, microbedrijven in de vorm van rechtspersonen, kleine en middelgrote bedrijven. De groep microbedrijven zijnde niet-rechtspersonen is, naar onze schatting, behoorlijk groot. In 2011 zijn ongeveer 900.000 bedrijven een niet-rechtspersoon (eenmanszaak of VOF) en ongeveer 295.000 bedrijven een rechtspersoon (BV of NV), een factor 3 verschil.¹³ Een niet onredelijke aanname is dat de niet-rechtspersonen in nagenoeg alle gevallen kunnen worden gekwalificeerd als microbedrijf. De overige grootteklassen, microbedrijven zijnde rechtspersonen, klein- en middelgrootbedrijf zijn van vergelijkbare grootte als in onze analyse. In de mkb-totaalcijfers krijgen

¹² Panteia (2013), [De financiële positie van het mkb in 2013 en 2014](#) en DNB (2014), [Kredietverlening en bancaire kapitaal](#), DNB Occassional Study 12.

¹³ Bron: CBS Statline. Van de rechtspersonen is de overgrote meerderheid een BV. Slechts 1500 bedrijven zijn een NV.

microbedrijven in de vorm van niet-rechtspersonen dus een relatief zwaar gewicht, waardoor deze cijfers niet goed te vergelijken zijn met onze uitkomsten.

Dit is bijvoorbeeld van toepassing bij de current ratio, waar de Panteia cijfers lager zijn dan de gerapporteerde current ratio's van het CPB. Dit wordt veroorzaakt door de relatief grote groep microbedrijven zijnde niet-rechtspersonen, welke een aanzienlijk lagere *current ratio* hebben dan de overige bedrijven.

3.2 Vergelijking met DNB (2014)

Ten aanzien van de financiële positie van het mkb in Nederland rapporteert DNB (2014) twee conclusies. Ten eerste, de financiële positie van het mkb in Nederland is tijdens de crisis sterk verzwakt. Ten tweede, de vraag naar bancair krediet is geconcentreerd bij bedrijven met een verzwakte financiële positie.

Ook onze resultaten impliceren, afgemeten langs een aantal financiële kengetallen, dat een aanzienlijk deel van het Nederlandse mkb er niet goed voor staat. Deze kengetallen zijn op individueel bedrijfsniveau berekend met behulp van CBS microdata. Op dit punt vullen de DNB analyse en de CPB analyse elkaar aan.

Met onze dataset is het niet mogelijk te achterhalen of bedrijven met een verzwakte financiële positie afhankelijker zijn van bancair krediet. Om deze reden kunnen we de tweede observatie uit DNB (2014), namelijk dat de vraag naar bancair krediet geconcentreerd is bij bedrijven met een verzwakte financiële positie, niet bevestigen.

4 Appendix: databeschrijving

4.1 Data

De statistieken in dit memo zijn gebaseerd op de microdatabestanden financiën van niet-financiële ondernemingen van het CBS.¹⁴ De bestanden bevatten jaarlijkse financiële gegevens van Nederlandse rechtspersonen (BV's en NV's) uit de niet-financiële sector. De data is beschikbaar voor de periode 2000-2012. Het aantal ondernemingen in de microdatabestanden loopt op van ruim 123.000 in 2000 naar meer dan 200.000 in 2012. De bestanden worden gekoppeld aan het Algemeen Bedrijvenregister (ABR) om een proxy te verkrijgen voor het aantal werkzame personen.

Uit de bestanden zijn vervolgens mkb-bedrijven geselecteerd aan de hand van de volgende criteria:

- Mkb-bedrijf: minder dan 250 werknemers en balanstotaal kleiner dan 23 mln euro.

Binnen het mkb wordt een onderscheid gemaakt tussen micro-, kleine- en middelgrote bedrijven:

- Microbedrijf: minder dan 10 werknemers en balanstotaal kleiner dan 2 mln euro.
- Kleinbedrijf: dit zijn alle bedrijven die niet in de categorie micro of middelgroot vallen.
- Middelgrootbedrijf: meer dan 50 werknemers en balanstotaal groter dan 10 mln euro.

Om verschillen over de tijd zo goed mogelijk te kunnen duiden is het belangrijk om naar een vergelijkbare groep bedrijven te kijken. Hiermee is rekening gehouden door te kijken naar een gebalanceerd panel. Dit betreft alle mkb-bedrijven die tussen 2000 en 2012 elk jaar in de dataset voorkomen. Het gaat om ruim 16.000 bedrijven.

4.2 Variabelen

Deze sectie geeft een overzicht van de beschikbare variabelen in het microdatabestand financiën van niet-financiële ondernemingen. De beschrijvingen zijn ook te vinden op [Statline](#).

¹⁴ Zie [CBS](#).

4.2.1 Balans, Activazijde

- **Totale activa**
Het betreft hier de totale waarde van alle activa (= bezittingen) aan het einde van een boekjaar, ingedeeld naar kalenderjaar.
- **Immateriële vaste activa**
Een identificeerbaar, niet-monetair actief (bezit, eigendom) zonder fysieke gedaante dat wordt gebruikt voor de productie en aflevering van goederen of diensten, voor verhuur aan derden of voor administratieve doeleinden.
Voorbeelden: concessies, vergunningen, octrooien, patenten, goodwill.
- **Materiële vaste activa**
Dit zijn de fysieke activa (eigendommen) die bestemd zijn voor de duurzame ondersteuning van de bedrijfsvoering van een onderneming.
Voorbeelden: bedrijfsgebouwen, machines, installaties, computers, transportmiddelen.
- **Deelnemingen**
Het betreft de waarde van de deelname in het kapitaal van groepsmaatschappijen en minderheidsdeelnemingen, die in Nederland en die in het buitenland zijn gevestigd en actief zijn.
- **Langlopende vorderingen**
Hieronder worden verstaan de vorderingen en beleggingen met een (resterende) looptijd langer dan een jaar.
- **Voorraden**
Onder voorraden wordt verstaan: goederen die bestemd zijn om te worden verkocht, of te worden verbruikt bij het vervaardigen van goederen, of het verlenen van diensten.
De volgende categorieën worden onderscheiden:
 - a. grond- en hulpstoffen,
 - b. onderhanden werk,
 - c. gereed product en handelsgoederen, en
 - d. vooruitbetalingen op voorraden.
- **Kortlopende vorderingen**
Hieronder worden verstaan: vorderingen en beleggingen met een looptijd van een jaar of minder. Tot 2005 zijn de kortlopende vorderingen inclusief de handelsdebiteuren.

- **Handelsdebiteuren**
Dit zijn handelsvorderingen op klanten; het betreft nog te ontvangen betalingen voor geleverde goederen of diensten.
Deze balanspost is vanaf 2005 als apart onderdeel opgenomen; daarvoor werden de handelsvorderingen opgenomen onder de balanspost 'Kortlopende vorderingen'.
- **Liquide middelen**
Dit zijn activa die vrijwel direct in geld zijn om te zetten.
Voorbeelden: kasmiddelen, wissels, cheques, termijndeposito's, rekening-courant tegoeden en overige kortlopende vorderingen op financiële instellingen, zoals daggeldleningen.

4.2.2 Balans, Passivazijde

- **Totale passiva**
Het betreft hier de totale waarde van alle passiva (= schulden) aan het einde van een boekjaar, ingedeeld naar kalenderjaar.
- **Eigen vermogen**
Het gestort en opgevraagd aandelenkapitaal, de agioreserve, de herwaarderingsreserve, de niet verdeelde winsten en overige reserves. Het gestorte en opgevraagde kapitaal vormen een uitsplitsing van het geplaatste kapitaal. Het gestort kapitaal bevat dat deel van het geplaatste kapitaal, dat door aandeelhouders is volgestort. Het opgevraagde kapitaal is het deel van het geplaatste kapitaal, dat nog niet door de aandeelhouders is volgestort, maar waar de aandeelhouder onverwijld of op korte termijn wel een verplichting toe heeft.
- **Belang van derden**
Het 'Belang van derden' is een correctiepost op de consolidatie.
Consolidatie is het samenvoegen van de balans en resultatenrekeningen van de moedermaatschappijen en haar groepsmaatschappijen tot één balans en één resultatenrekening.
Het betreft hier een correctie voor de weergave van de meegeconsolideerde activa en passiva, die niet in handen zijn van de moedermaatschappij, maar in handen zijn van derden.
- **Egalisatierekening**
De egalisatierekening bevat investeringspremies en subsidies.
Onder deze post is ook opgenomen de waarde van de aan toekomstige boekjaren toe te rekenen bedragen uit hoofde van investeringspremies, subsidies en dergelijke.

- **Voorzieningen**
Hieronder worden de zeer waarschijnlijke, toekomstige verplichtingen verstaan waarvan de omvang met een betrouwbare mate van zekerheid vooraf is in te schatten. Alleen is het tijdstip van betaling onbekend.
- **Langlopende schulden**
Dit zijn schulden met een (resterende) looptijd van een jaar of langer.
- **Kortlopende schulden**
Dit zijn schulden met een (resterende) looptijd van een jaar of minder. Tot 2005 zijn de kortlopende schulden inclusief de handelscrediteuren.
- **Handelscrediteuren**
Dit zijn handelsschulden aan leveranciers; het betreft nog te verrichten betalingen voor ingekochte goederen of door derden geleverde diensten. Deze balanspost is vanaf 2005 als apart onderdeel opgenomen; daarvoor werden de handelsschulden opgenomen onder de balanspost 'Kortlopende schulden'.

4.2.3 Resultatenrekening

- **Netto omzet**
Tot de netto-omzet wordt gerekend:
 1. De aan derden in rekening gebrachte bedragen voor geleverde goederen en/of verleende diensten.
 2. De toe- of afneming van de voorraad gereed product en onderhanden werk.
 3. De in eigen beheer vervaardigde vaste activa bestemd voor de eigen bedrijfsuitoefening.
 4. De kostprijsverhogende belastingen.
 5. Overige bedrijfsopbrengsten, deze omvatten de opbrengsten uit nevenactiviteiten die niet direct het doel van de onderneming zijn.
- **Loon, salaris en sociale premies**
Lonen, salarissen, sociale- en pensioenlasten.
- **Afschrijvingen**
Boekhoudkundige verwerking van waardevermindering die het gevolg is van slijtage (bijv. gebouwen, machines, inventaris), prijsdaling (bijv. voorraden), veroudering (bijv. incurante voorraden) of uit andere hoofde (bijv. dubieuze debiteuren).
- **Kosten van de omzet**
Dit betreft het grond- en hulpstoffenverbruik en de inkoopwaarde van de handelsgoederen en overige bedrijfskosten begrepen in de netto-omzet. Tot de

overige bedrijfskosten behoren alle kosten, voor zover zij niet betrekking hebben op lonen, afschrijvingen en rentelasten.

Tot de overige bedrijfskosten behoren tevens:

- de af te dragen kostprijsverhogende belastingen (zoals accijnzen), die in het bedrag van de netto omzet begrepen zijn;
- de kosten van ingeleend personeel en uitzendkrachten;
- toevoegingen aan de voorzieningen (excl. latente belastingen en pensioenen).

- **Bedrijfsresultaat**
De netto omzet min de lonen, afschrijvingen en kosten van de omzet plus de baten uit hoofde van investeringspremies, subsidies e.d.
- **Rentebaten**
De vergoeding die verkregen wordt voor het ter beschikking stellen van een geldlening.
- **Rentelasten**
De kosten die vergoed moeten worden voor het ter beschikking krijgen van een geldlening
- **Overige financiële resultaten**
Overige financiële baten en lasten.
Vooraf: koersverschillen uit hoofde van transacties, vorderingen en schulden, luidende in buitenlandse valuta.
- **Resultaat uit deelnemingen**
Het resultaat, dat voortvloeit uit de deelname in het kapitaal van andere ondernemingen; het betreft hier minderheidsdeelnemingen en alle groepsmaatschappijen buitenland.
- **Buitengewone baten en lasten; saldo**
Buitengewone baten hebben betrekking op incidentele baten die duidelijk te onderscheiden zijn van de gewone bedrijfsuitoefening.

Met ingang van 2003 vallen alleen nog uitkeringen in verband met onteigeningen en natuurrampen onder de buitengewone baten.

Buitengewone lasten hebben betrekking op incidentele lasten die duidelijk te onderscheiden zijn van de gewone bedrijfsuitoefening.

Met ingang van 2003 vallen alleen nog kosten in verband met onteigeningen en natuurrampen onder de buitengewone lasten.

- Resultaat voor belastingen
Geen beschrijving in Statline, maar het resultaat uit belastingen valt te herleiden uit andere posten:

Resultaat voor belastingen = Bedrijfsresultaat + Rentebaten - Rentelasten + Overige financiële resultaten + Resultaat uit deelnemingen + Saldo buitengewone baten en lasten

- Vennootschapsbelasting
Geen beschrijving in Statline, maar de vennootschapsbelasting valt te herleiden uit andere posten:

Vennootschapsbelasting = Resultaat voor belastingen - Netto resultaat - Aandeel van derden

- Aandeel van derden
De component 'aandeel van derden' is de correctiepost met betrekking tot de groepsmaatschappijen die in Nederland gevestigd en actief zijn die voor 100% in de consolidatie opgenomen worden maar waarbij de deelname minder dan 100% is.
De deelgerechtigheid in de winst is derhalve geen 100%. Zie ook de balanspost 'belang van derden'.
- Resultaat, netto
Het netto-resultaat, inclusief financiële baten en lasten, na aftrek van belastingen en aandeel van derden.
Het aandeel derden bevat het meegeconsolideerde resultaat, dat niet toekomt aan de moedermaatschappij, maar aan derden (zie ook de post 'Belang van derden' bij balans-passiva).
- Winstuitkeringen
Bestaande uit winstuitkeringen bij de kleine ondernemingen en dividenduitkeringen bij de grote ondernemingen.

4.3 Financiële kengetallen

Deze paragraaf geeft de definities van de financiële kengetallen die geconstrueerd zijn aan de hand van de beschikbare balanskarakteristieken en posten van de resultatenrekening.

4.3.1 Solvabiliteit

De solvabiliteit meet in hoeverre bedrijven kunnen voldoen aan de verplichtingen die zij hebben aan de verschafters van vreemd vermogen.

$$\text{Solvabiliteit} = \frac{\text{Eigen Vermogen}}{\text{Balanstotaal}} \times 100\%$$

4.3.2 Omzetgroei

De variabele omzetgroei (ΔOmzet_{it}) meet de procentuele jaar-op-jaar groei van het omzet van bedrijf i .

$$\Delta\text{Omzet}_{it} = \frac{\text{Omzet}_{it} - \text{Omzet}_{i,t-1}}{\text{Omzet}_{i,t-1}} \times 100\%$$

4.3.3 Return On Assets (ROA)

De ROA is een maatstaf voor de winstgevendheid van het bedrijf.

$$\text{ROA} = \frac{\text{Nettoresultaat}}{\text{Balanstotaal}} \times 100\%$$

4.3.4 Liquiditeit

De liquiditeit wordt gemeten aan de hand van de verhouding tussen vlottende activa en kortlopende schulden (Current Ratio). De Current Ratio meet in hoeverre bedrijven kunnen voldoen aan hun direct opeisbare verplichtingen.

$$\text{Current Ratio} = \frac{\text{Vlottende Activa}}{\text{Vlottende Passiva}}$$

Vlottende Activa = Voorraden + Kortlopende Vorderingen + Handelsdebiteuren + Liquide Middelen

Vlottende Passiva = Kortlopende Schulden + Handelscrediteuren

Dit is een uitgave van:

Centraal Planbureau
Van Stolkweg 14
Postbus 80510 | 2508 GM Den Haag
T (070) 3383 380

info@cpb.nl | www.cpb.nl

Juni 2014

Centraal Planbureau

CPB Notitie | 27 juni 2014

De financiële positie van het midden- en kleinbedrijf in Nederland

*Uitgevoerd op verzoek
van het ministerie van
Economische Zaken*